

**СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

В статті наведено результати теоретичного аналізу ключових нормативно-правових документів, регулюючих фізичну культуру та спорт у вищих навчальних закладах України. Встановлено, що основними законодавчими документами, які у правовому полі регулюють сферу фізичної культури та спорту у вищих закладах освіти, являються закони: «Про фізичну культуру і спорт», «Про вищу освіту», «Про освіту» та Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах. Доведено, що незважаючи на високий рівень правового регулювання сфери фізичної культури і спорту у вишах, відповідні законодавчі документи залишаються недостатньо систематизованими, в них є деякі недоліки і суперечності, застарілі норми і неоднозначні формулювання, що породжують труднощі у здійсненні навчально-виховного процесу фізичного виховання та спорту.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, спорт, здоровий спосіб життя, студенти.

Самокиш І.І. Современное состояние государственного регулирования физической культуры и спорта в высших учебных заведениях Украины. В статье приведены результаты теоретического анализа ключевых нормативно-правовых документов, регулирующих физическую культуру и спорт в высших учебных заведениях Украины. Установлено, что основными законодательными документами, которые в правовом поле регулируют сферу физической культуры и спорта в высших учебных заведениях, являются законы: «О физической культуре и спорте», «О высшем образовании», «Об образовании» и Положение об организации физического воспитания и массового спорта в высших учебных заведениях. Доказано, что, несмотря на высокий уровень правового регулирования сферы физической культуры и спорта в вузах, соответствующие законодательные документы остаются недостаточно систематизированными, у них есть некоторые недостатки и противоречия, устаревшие нормы и неоднозначные формулировки, порождающие трудности в осуществлении учебно-воспитательного процесса физического воспитания и спорта.

Ключевые слова: физическая культура, физическое воспитание, спорт, здоровый образ жизни, студенты.

Samokish I.I. The current state of the state regulation of physical culture and sports in higher educational institutions of Ukraine. A special period of a person's life, where the foundation of physical culture of each individual is laid, is the period of study in various educational institutions, beginning with kindergartens. In the conditions of active reform of education in Ukraine, including the field of physical culture and sports, there is a need to find new effective ways and means to improve the process of physical education of students and students. Particular attention should be paid to physical education in higher educational institutions, where the general awareness of the students of the positive influence of physical culture on health and various aspects of human life is formed.

Care for the development of physical culture and sports in higher educational institutions is more important than the social policy of the state, which ensures the implementation of humanistic ideals, values and norms that open wide scope for revealing the abilities of student youth, satisfaction of their interests and needs. Therefore, state support of physical culture and sports is one of the important directions of the social and economic policy of our country.

One of the main objectives of Ukraine's policy is to implement state activities in the field of physical culture and sports, defined primarily in the constitution of Ukraine (art. 49). December 9, 2015 (No. 1320-p) The Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the "Concept of the State Targeted Social Program for the Development of Physical Culture and Sports for the Period to 2020", which contains the basic conceptual ideas and views aimed at improving the physical culture and sports of students and students.

Theoretical analysis of key regulatory documents showed that the main legislative documents that regulate the sphere of physical culture and sports in higher educational institutions in the legal field are laws: "On Physical Education and Sport", "On Higher Education", "On Education" And Regulations on the organization of physical education and mass sports in higher educational institutions. It is proved that, despite the high level of legal regulation of the sphere of physical culture and sports in higher education institutions, the relevant legislative documents remain insufficiently systematized, they have some shortcomings and contradictions, outdated norms and ambiguous wording that create difficulties in the implementation of the educational and upbringing process of physical education and sport.

Key words: physical education, physical education, sports, healthy lifestyle, students.

Постановка проблеми. В наш час не можна знайти жодної сфери людської діяльності, яка не пов'язана з фізичною культурою. Будучи однією зі складових загальної культури людини вона спрямована на розвиток фізичного та психофізіологічного потенціалу людини та багато в чому визначає поведінку людини в навчанні, на виробництві, в побуті, в спілкуванні, сприяє вирішенню соціально-економічних, виховних та оздоровчих завдань.

Особливим періодом життя людини, де закладається фундамент фізичної культури кожного індивідууму, являється період навчання у різних навчальних закладах, починаючи з дитячих садків. В умовах активного реформування освіти в нашій країні, в тому числі галузі фізичної культури та спорту, назріла необхідність пошуку нових ефективних шляхів та засобів удосконалення процесу фізичного виховання учнівської та студентської молоді. Особливої

уваги заслуговує фізичне виховання у вищих навчальних закладах, де формується найбільше усвідомлення студентами позитивного впливу фізичної культури на здоров'я та різні аспекти життя людини.

Турбота про розвиток фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах – важливіша складова соціальної політики держави, що забезпечує втілення в життя гуманістичних ідеалів, цінностей і норм, які відкривають широкий простір для виявлення здібностей студентської молоді, задоволення їх інтересів і потреб. Тому державна підтримка фізичної культури і спорту є одним із важливих напрямків соціально-економічної політики нашої країни.

Тема цього дослідження входить до складу тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри біології і основ здоров'я Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса) «Системна адаптація до фізичних і розумових навантажень на окремих етапах онтогенезу людини» (№ держреєстрації 0109U000206) та до складу ініціативної науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання Одеської національної академії зв'язку імені О.С. Попова «Методична система моніторингу навчально-виховного процесу з фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів».

Мета дослідження: проаналізувати зміст основних нормативно-правових документів, регулюючих фізичну культуру і спорт у вищих навчальних закладах України.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення нормативно-правових документів за допомогою методики систематизації наукової інформації.

Результати дослідження. Одним з основних завдань політики України являється реалізація державної діяльності в галузі фізичної культури і спорту, визначеної в першу чергу, в конституції України (стаття 49) [1]. 9 грудня 2015 року (№ 1320-р) Кабінет міністрів України ухвалив «Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року» [5], де закладено основні концептуальні ідеї і погляди, що спрямовані на вдосконалення фізичної культури й спорту учнівської та студентської молоді.

В наш час фізична культура і спорт у вищих навчальних закладах України в правовому полі регулюється більшою або меншою мірою рядом різних нормативних документів, а саме: законами, розпорядженнями, указами, положеннями та ін. Наведемо найбільш ключові, на наш погляд, документи.

Основою державної політики у напрямі фізичної культури і спорту є закон «Про фізичну культуру і спорт», прийнятий у 1993 році (постанова № 3809-XII від 24.12.93), та який зазнав змін у різні роки (№ 770-XIV від 18.06.99; № 1453-III від 10.02.2000; № 2548-III від 21.06.2001; № 2264-IV від 16.12.2004; № 2416-IV від 03.02.2005; № 3370-IV від 19.01.2006; № 1021-V від 15.05.2007; № 1724-VI від 17.11.2009; № 2608-VI від 19.10.2010; № 3236-VI від 19.04.2011; № 5460-VI від 16.10.2012; № 76-VIII від 28.12.2014; № 77-VIII від 28.12.2014; № 453-VIII від 19.05.2015). Цей Закон визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту [4].

Найбільша увага фізичній культурі та спорту вищих навчальних закладів, на наш погляд, приділяється у деяких статтях закону «Про фізичну культуру і спорт» (статті: 14, 21, 26, 50).

Так, у статті 14 («Центри студентського спорту вищих навчальних закладів») відповідного закону наведена інформація про створення центрів студентського спорту вищих навчальних закладів. Головною метою яких є підготовка студентів-спортсменів високої кваліфікації до змагань найвищого рівня, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні та Всесвітніх універсіадах.

У статті 21 («Громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів») головними завданнями фізкультурно-спортивних організацій є: залучення учнів та студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах; організація і проведення спортивних змагань серед учнів та студентів; забезпечення участі їх у відповідних міжнародних спортивних змаганнях.

Більшість інформації стосовно фізичної культури та спорту у вищих навчальних закладах у відповідному законі викладено у статті 26 – «Фізична культура у сфері освіти». У першому пункті відповідної статті наголошується, що фізична культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя. Зокрема, у другому пункті статті 26 наголошується на необхідність базування фізичної культури у сфері освіти на науково обґрунтованих нормах рухової активності дітей та молоді з урахуванням стану їхнього здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку. У третьому пункті статті наведена інформація щодо обов'язкового кадрового забезпечення фахівцями з фізичної культури навчальних закладів. У четвертому пункті зазначено, що проведення обов'язкових занять у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах здійснюється відповідно до навчальних програм, затверджених у встановленому порядку.

У статті 50 («Наукове забезпечення у сфері фізичної культури і спорту») стверджується, що наукову і науково-методичну діяльність у сфері фізичної культури і спорту здійснюють наукові установи, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації у порядку, встановленому законодавством.

Отже, закон «Про фізичну культуру і спорт», створює для нашої держави нові можливості для виконання поставлених завдань у сфері фізичної культури і спорту студентської молоді, але все одно, не в повному обсязі висвітлює всі існуючі проблеми у відповідній сфері.

У Законі України «Про вищу освіту», прийнятому у 2014 році (№ 1556-VII від 01.07.2014) та скоректованому у різні роки (№ 76-VIII від 28.12.2014; № 222-VIII від 02.03.2015; № 319-VIII від 09.04.2015; № 367-VIII від 23.04.2015; № 415-

VIII від 14.05.2015; № 425-VIII від 14.05.2015; № 498-VIII від 02.06.2015; № 766-VIII від 10.11.2015; № 848-VIII від 26.11.2015; № 911-VIII від 24.12.2015; № 1017-VIII від 18.02.2016; № 1114-VIII від 19.04.2016; № 1415-VIII від 14.06.2016; № 1662-VIII від 06.10.2016; № 1731-VIII від 03.11.2016; № 1774-VIII від 06.12.2016; № 1798-VIII від 21.12.2016), найбільша увага правому регулюванню фізичної культури та спорту у вищих приділяється у статтях: 26 п. 1; 34 п. 3; 57 п. 7; 62 п. 5, п. 22 [2].

Так у статті 26 у пункті 1 одним з основних завдань вищого навчального закладу є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, закріплення в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах. Також йдеться мова про налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури.

У статті 34 у пункті 3 наведено, що керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень повинен сприяти формуванню здорового способу життя у здобувачів вищої освіти, зміцнювати спортивно-оздоровчу базу вищого навчального закладу, створювати належні умови для занять масовим спортом.

У пункті 1 статті 57 науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники вищого навчального закладу всіх форм власності мають право безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів вищого навчального закладу.

Так у статті 62 пункту 1 вказано, що особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на: безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами вищого навчального закладу; участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку; моральне та/або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні, науково-дослідній і громадській роботі, за мистецькі та спортивні досягнення тощо.

Таким чином, у відповідному законі ми спостерігаємо зацікавленість держави у напрямі фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах. Приділяється увага здоровому способу життя як студентів так і викладачів, особливо у напрямі безоплатного користування спортивною базою вузу. Також акцентується увага на моральне або матеріальне стимулювання студентів за досягнення у спорті. Наголошується про особисту відповідальність керівників вишів у формуванні здорового способу життя студентів, у розвитку спортивно-оздоровчої бази, у забезпеченні умов для занять масовим спортом. Але, на нашу думку, незважаючи на високий рівень правового регулювання фізичної культури та спорту у вищих навчальних закладах, у відповідному законі потрібно, виходячи з сучасних потреб розвитку вітчизняної фізичної культури та спорту, провести більш комплексну та системну корекцію.

У законі «Про освіту» [3] у статті 51 «Права вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів» (1 пункт), як і у законі «Про вищу освіту», наголошується про гарантоване державою право на користування студентами спортивною базою навчального закладу. Також у статті 53 (4 пункт) «Додаткові види соціального і матеріального забезпечення вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів» наведено, що порядок оплати виконаної роботи під час виробничого навчання і практики визначається Кабінетом Міністрів України. П'ятдесят відсотків заробітної плати за виробниче навчання і виробничу практику учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів направляється на рахунок навчального закладу для здійснення його статутної діяльності, зміцнення навчально-матеріальної бази, на соціальний захист учнів, слухачів, проведення культурно-масової і фізкультурно-спортивної роботи. В інших статтях закону нормативно-правове регулювання фізичної культури та спорту відсутнє – це стосується не тільки вищих навчальних закладів, але і інших закладів освіти.

Безперечно, основним діючим документом, який регулює фізичну культуру і спорт у вищих навчальних закладах, є «Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах» [6], яке було затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 11.01.2006 року.

Відповідне положення складається з 12 пунктів. У пункті 1 («Загальні положення») наведено визначення основних ключових термінів – фізичне виховання, фізична реабілітація, спортивне виховання, масовий спорт, фізичний розвиток, рухова (фізична) активність; визначені мета та завдання фізичного виховання та масового спорту у сфері вищої освіти; наведені основні принципи, на яких ґрунтується навчально-виховний процес з фізичного виховання та масовий спорт у сфері вищої освіти.

У пункті 2 («Нормативно-правова база організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту») наведені основні законодавчі документи України, на яких базується навчально-виховний процес з фізичного виховання та масового спорту у вищих навчальних закладах (Закони України: «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт»; Національна доктрина розвитку освіти; Положення про державний вищий навчальний заклад; Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах). Також наведено стандарти організації навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту у вищих навчальних закладах.

Варто відмітити, що на цей час серед наведених 6-ти нормативно-правових документів, на яких базується зміст відповідного положення, лише два Закони «Про освіту» та «Про фізичну культуру і спорт» мають юридичну силу. Інші законодавчі документи було відмінено або повністю замінено.

У пункті 3 («Організація навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту») зазначено, що загальну організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту у вищому навчальному закладі здійснює його керівник, перераховано його функції для оптимізації навчально-виховного процесу.

Безпосередню організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання та його спеціалізованих напрямів здійснює предметна (циклова) комісія або кафедра фізичного виховання, а в позанавчальний час – спортивний клуб, спортивний актив, суддівська колегія, організаційний комітет. У відповідному пункті представлені також основні форми організації навчального процесу з фізичного виховання та види навчальних занять з фізичного виховання (лекція; практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація), застосування яких детально описано у зв'язку зі специфікою здійснення навчально-виховного процесу фізичного виховання. Достатньо детально описана організація практичних, семінарських занять, консультацій з фізичного виховання та показана доцільність розподілу студентів факультетів (відділень), курсів, груп на такі навчальні секції кафедри фізичного виховання (предметної комісії), як: фізичне виховання, фізична реабілітація, спортивне виховання.

У пункті 4 наведений детальний зміст діяльності кафедри фізичного виховання (предметної комісії) за основними видами: навчально-виховна діяльність, методична діяльність, науково-методична діяльність, науково-дослідна діяльність, спортивна діяльність.

У пункті 5 в основному йде мова про планування навчальних занять з фізичного виховання та спортивних заходів.

У пункті 6 стверджується, що для координації та регулювання навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту може бути створена вчена рада.

У пункті 7 запропоновано шляхи підвищення мотивації студентів до активної участі у навчально-виховному процесі з фізичного виховання та спортивних заходах, а також викладачів до якісної організації своєї діяльності.

У пункті 8, в першу чергу, показаний зміст та механізми застосування поточного та підсумкового контролю з фізичного виховання.

У пункті 9, насамперед, наголошується, що стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти з фізичного виховання.

У пункті 10 наведено, що для забезпечення обліку діяльності в сфері фізичного виховання та масового спорту, кафедра фізичного виховання (предметна комісія) та спортивний клуб повинні складати та затверджувати номенклатуру справ.

У пункті 11 наведено, що для кадрового забезпечення у вищому навчальному закладі навчально-виховного процесу з фізичного виховання (предметної комісії) потрібно передбачати такі основні посади: посади науково-педагогічних працівників кафедри фізичного виховання, посади педагогічних працівників предметної комісії з фізичного виховання та посади працівників, які забезпечують допоміжні напрями діяльності кафедри (предметної комісії). Посади працівників спортивного клубу визначаються та затверджуються керівником вищого навчального закладу.

У пункті 12 («Регламентация діяльності учасників навчально-виховного процесу з фізичного виховання») представлені основні учасники навчально-виховного процесу з фізичного виховання та наведені їх функціональні обов'язки (завідувач кафедри фізичного виховання (голова предметної комісії); заступник завідувача кафедри (голови предметної комісії) з навчальної роботи; заступник завідувача кафедри (голови предметної комісії) з наукової роботи; заступник завідувача кафедри (голови предметної комісії) зі спортивної роботи; викладач, відповідальний за фізичне виховання на факультеті (відділенні); викладач відповідальний за фізичне виховання в навчальній секції кафедри (предметної комісії); викладач навчальних груп; лаборант (секретар) кафедри (предметної комісії) з питань діловодства; керівник наукової лабораторії з фізичного виховання).

Висновки. Таким чином, в наш час основними законодавчими документами, які у правовому полі регулюють сферу фізичної культури і спорту у вищих закладах освіти, являються закони: «Про фізичну культуру і спорт», «Про вищу освіту», «Про освіту» та «Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах». Незважаючи на високий рівень правового регулювання сфери фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах, відзначимо проте, що існуюча нормативно-правова база не повною мірою відповідає сучасним потребам розвитку вітчизняної фізичної культури і спорту та європейським і світовим стандартам. Це законодавство досі залишається недостатньо систематизованим, в ньому є недоліки і суперечності, застарілі норми і неоднозначні формулювання, що викликають труднощі у здійсненні навчально-виховного процесу фізичного виховання та спорту у вишах. Зазначені обставини свідчать про необхідність системного вдосконалення державно-правового впливу на сферу фізичної культури і спорту у вищій школі.

Література

1. Закон України «Конституція України» від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р. № 3808-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
5. Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 р. № 1320-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1320-2015-p>

6. Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах, прийняте наказом Міністерства Науки і Освіти України від 11.01.2006 р. №4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06>
7. Bosenco A. Evaluation of junior courses students' level of mobilization of functional backlogs at the dosed physical activities at the pedagogical university / A. Bosenco, I. Samokih, S. Strashko, N. Orlik, E. Petrovsky // *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*. – 2013. – №11. – P. 3-9.
8. Hendry L. How students adapt to life at university / L. Hendry. – The British Psychological Society, 2013. – 67 p.
9. Le Boeuf M., Le Butler L. Fit and active: the West Point physical development program / M. Le Boeuf, L. Le Butler. – USA, 2008. – 432 p.
10. Pryimakov O. Monitoring of functional fitness of combat athletes during the precompetitive preparation stage / O. Pryimakov, S. Iermakov, O. Kolenkov, I. Samokish, J. Juchno // *Journal of Physical Education and Sport*. – 2016. –16 (2). – P. 551-561.
11. Samokih I. Hysteretic method of identifying features as a criterion for evaluating performance in physical education in higher education / I. Samokih // *Physical Education of Students*. – 2011. – №4. – P. 71-74.
12. Samokih I. Physical workability as the base of students' functional potentials / I. Samokih // *Physical Education of Students*. – 2016. – №6. – P. 40-48.